

**UCHWAŁA NR XXX/201/17
RADY MIEJSKIEJ W CZARNEJ BIAŁOSTOCKIEJ**

z dnia 28 marca 2017 r.

**w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami
Gminy Czarna Białostocka na lata 2017-2020**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r. poz. 446, poz. 1579 i poz. 1948) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, poz. 774 i poz. 1505 oraz z 2016 r. poz. 1330, poz. 1887 i poz. 1948) uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Czarna Białostocka na lata 2017 - 2020 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Czarnej Białostockiej.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Podlaskiego.

Przewodniczący Rady

Wojciech Rudnik

Załącznik do Uchwały Nr XXX/201/17
Rady Miejskiej w Czarnej Białostockiej
z dnia 28 marca 2017 r.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY CZARNA BIAŁOSTOCKA NA LATA 2017 - 2020**

CZARNA BIAŁOSTOCKA 2017

Wstęp

Podstawowym założeniem *Programu opieki nad zabytkami dla gminy Czarna Białostocka na lata 2017-2020* jest ukierunkowanie działań lokalnego samorządu na poprawę stanu zachowania i utrzymania środowiska kulturowego. W ostatnich latach, dla realizacji tego założenia, coraz większy nacisk kładzie się na aktywizację lokalnych środowisk samorządowych. W ramach budowy nowoczesnego oblicza społeczeństwa, dostrzega się potrzebę pogłębiania świadomości społeczeństwa w oparciu o fundamenty miejscowych tradycji kulturowych. Lokalna tradycja jest szczególnie cennym dziedzictwem kulturowym, składa się ze splotu wydarzeń (kontekst dziejowy, historie poszczególnych ludzi, grup społecznych), zachowanych pamiątek (zabytki architektury i budownictwa, zabytki ruchome, zabytki archeologiczne). Miejscowa historia zaś, najczęściej dotycząca poszczególnych rodzin czy niewielkich grup społecznych, przenosi się na dzieje regionu. Opieka nad dziedzictwem kulturowym powinna zatem leżeć u podstaw budowania nowoczesnego społeczeństwa, świadomego swojej przeszłości, która w oczywisty sposób pomaga definiować tożsamość kulturową jako wartościowy składnik struktury współczesnej cywilizacji.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Czarna Białostocka jest gminą miejsko-wiejską, położoną w środkowo-wschodniej części województwa podlaskiego, w północnej części powiatu białostockiego. Siedzibą władz samorządowych i zarazem lokalnym ośrodkiem przemysłowo - handlowo – usługowym jest miasto Czarna Białostocka, oddalone ok. 20 km od stolicy województwa i powiatu, Białegostoku. W latach 1975–1998 gmina położona była w województwie białostockim.

Powierzchnia gminy zajmuje obszar 206,36 km², co stanowi ok. 7% powierzchni powiatu białostockiego. Użytki rolne zajmują 19 % powierzchni gminy, a 74 % tereny leśne stanowiące fragment Puszczy Knyszyńskiej, które objęte są różnymi formami ochrony prawnej m.in. w ramach *Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej im. Prof. Witolda Sławińskiego* wraz ze *Specjalnym Obszarem Ochrony Siedlisk Ostoja Knyszyńska i Obszarem Specjalnej Ochrony Ptaków Puszcza Knyszyńska*, które jako miejsca koncentracji wysokich walorów przyrodniczo-krajobrazowych o różnych ekosystemach zostały włączone do sieci NATURA 2000.

Gmina zamieszkiwana jest przez 11671 mieszkańców (dane GUS 2014 r.) Gęstość zaludnienia wynosi 57 M/km². Najwięcej osób zamieszkuje w Czarnej Białostockiej - 9568, najmniej w miejscowościach wiejskich, od kilkudziesięciu mieszkańców, do kilku np. we wsi Ogóły tylko 4 osoby. Strukturę osadniczą tworzy 17 sołectw: Brzozówka Koronna,

Brzozówka Ziemiańska, Czarna Wieś Kościelna, Jezierzysk, Karczmisko, Klimki, Kosmaty Borek, Łapczyn, Machnacz, Niemczyn, Ogóły, Oleszkowo, Ruda Rzeczą, Wólka Ratowiecka, Zamczysk, Zdroje, Złota Wieś, obejmujących 42 miejscowości.

Gmina sąsiaduje:

- od północy z gminą Janów z powiatu sokólskiego,
- od wschodu z gminą Sokółka z powiatu sokólskiego i gminą Supraśl z powiatu białostockiego,
- od południa z gminą Wasilków i Dobrzyniewo Duże z powiatu białostockiego,
- od zachodu z gminami Knyszyn i Jasionówka z powiatu monieckiego,
- od północnego zachodu z gminą Korycin z powiatu sokólskiego.

Jednostki osadnicze gminy łączy sieć dróg gminnych o łącznej długości ok. 50 km i dróg powiatowych o długości ok. 35 km. Przez tereny gminy przebiegają również dwa odcinki dróg krajowych szybkiego ruchu: 6. km odcinek DK nr 19 relacji Lublin – Białystok - Suwałki - Granica Państwa z Litwą oraz 13. km odcinek drogi nr 18 Warszawa - Białystok - Kuźnica Białostocka – Granica Państwa z Białorusią, a także wiedzie zelektryfikowana linia kolejowa nr 6 Warszawa – Białystok - Czarna Białostocka - Sokółka, z rozgałęzieniem do Kuźnicy Białostockiej i Suwałk, stanowiąca fragment historycznej trasy Warszawa – Sankt Petersburg.

Według podziału fizycznogeograficznego Jerzego Kondrackiego, gmina położona jest w granicach makroregionu *Nizina Północnopodlaska*, w mezoregionie *Wysoczyzna Białostocka*. Rzeźba terenu została ukształtowana podczas zlodowacenia środkowopolskiego oraz holoceniowego i jest lekko zróżnicowana, falista, ze średnią wysokością 191 m n.p.m., z przewagą powierzchni morenowych i sandrowych zajętych przez obszary leśne. Cały obszar gminy znajduje się w granicach dorzecza Wisły, na terenie zlewni jej prawego dopływu, rzeki Narew. Sieć rzeczna gminy tworzą m.in. rzeki Czarna, Jałówka, Brzozówka, Bartoszycha, Jurczycha, Czapielówka. Od wschodu granicę terenu gminy wyznacza rzeka Sokółka, prawy dopływ rzeki Supraśl, południową - rzeka Supraśl, prawy dopływ Narwi. Gmina jest obszarem niezbyt zasobnym w surowce mineralne. Na jej terenie występują udokumentowane zasoby pospolitych surowców mineralnych: - złoża surowców ilastych w Czarnej Wsi Kościelnej, złoża kruszywa grubego w Wólce Ratowieckiej, złoża kruszywa naturalnego „Ponure” i „Łapczyn”; które nie są wskazane do eksploatacji z uwagi na ochronę terenów ich występowania.

Zlokalizowane we wsi Zamczysk wczesnośredniowieczne obronne grodzisko pierścieniowate wskazuje na istnienie na tym terenie, wcześniej kontrolowanym przez Jaćwingów, osadnictwa mazowieckiego. Zostało ono przerwane w wyniku XIII i XIV-wiecznych walk granicznych pomiędzy Jaćwingami, Prusami, Mazowszanami i Rusinami, a później pomiędzy Litwinami i Krzyżakami. Ostatecznie ziemie te przypadają

Litwie. Spory graniczne pomiędzy książętami mazowieckimi i litewskimi doprowadziły do utworzenia w 1388 r. granicy polsko-litewskiej na rzece Czarnej. Na początku XVI w. ziemie Puszczy Knyszyńskiej nadano wojewodzie trockiemu, Mikołajowi Radziwiłłowi. Następnie powróciły w ręce królewskie, jako puszczańskie tereny łowieckie. Od utworzonych wówczas ostępów łownych: Pierekały, Machnacz, Niemczyn i Oleszkowo, przyjęły nazwę późniejsze wsie. Na mocy Unii Lubelskiej tereny Podlasia zostają w 1569 r. odłączone od Wielkiego Księstwa Litewskiego i włączone do Korony Królestwa Polskiego. W drugiej połowie XVIII w. osadzono wieś Czama na prawie łowieckim, powstały również wsie Wólka Ratowiecka, Złota Wieś i Klimki. W 1782 r. założono stację pocztową Buksztel, która rozwinęła się w dużą wieś przydrożną. Po III rozbiorze Polski w 1795 r. wieś Czama została wcielona do Prus Nowowschodnich, a administracja pruska zmieniła jej nazwę na Czarna Wieś. W 1807 r. tereny te znalazły się pod zaborem rosyjskim. W latach 1862-1864 powstały zabudowania kompleksu stacyjnego Czama Wieś dla przebiegającej tutaj od 1862 r. magistrali Petersbursko – Warszawskiej. Rok ten przyjmuje się także za datę założenia późniejszego miasta. Ulokowanie kompleksu stacyjnego pomiędzy Czama Wsią a Buksztelem doprowadziło w kolejnych latach do powstania osiedli: Wodokaczka i Zapieczek. W czasie I wojny światowej Niemcy wybudowali tutaj kilka tartaków, zaplecze techniczne i sieć torowisk leśnej kolejki wąskotorowej, którą wywożono z intensywnie eksploatowanej puszczy pozyskane drewno. Po zakończonej I wojnie światowej nastąpił pomyślny dla tych terenów okres rozwoju, który został przerwany wybuchem II wojny światowej. Po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej, rozpoczął się nowy etap przemian społeczno-gospodarczych, a 7 lipca 1962 r. Czarna Wieś otrzymuje prawa miejskie wraz z nadaniem nowej nazwy - Czama Białostocka.

Wykształcony na przestrzeni ostatnich wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, obrzędy, muzyka ludowa, gwara, legendy, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Czama Białostocka na lata 2017-2020* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych,

- wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
 - zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
 - wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
 - podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
 - określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
 - podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r., poz. 446).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. sprawy kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4),

- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, ust.1, pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33, ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71, ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 81),
- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust.1).
- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zmianami)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu m.in.:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami

bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r., poz. 446)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. sprawy kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2016 roku, poz. 672)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2016 r., poz. 778)

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorządy obowiązek zawiadomienia konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2015, poz. 1651)

Zgodnie z art. 83 a, ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2016 r., poz. 2147)

Ustawa określa (w art. 13), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa (za wyjątkiem nieruchomości będących we władaniu Agencji Nieruchomości Rolnych). Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2016 r., poz. 290)

Art. 5 ust. 1, pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyтым stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004-2013 wraz z uzupełnieniem na lata 2004-2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21.09.2004 r.)

Głównym celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Wśród kierunków działań wymieniono kompleksową rewaloryzację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego regionów.

Instrumentem realizacji strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa z sferze ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służb konserwatorskich,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych.

5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25.09.2012 r.)

Strategia rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, zakłada poprawę dostępu do wiedzy o dziedzictwie kulturowym, a w efekcie wzrost świadomości społecznej w związku z postulowanym upowszechnieniem wykorzystania technologii cyfrowych. Wprowadzeniu odpowiednich standardów świadczenia

usług publicznych oraz zwiększeniu ich dostępności służyć będzie szersze i bardziej kompleksowe wykorzystanie technologii informatycznych i komunikacyjnych oraz rozwój niezbędnej do tego infrastruktury, w tym usług kulturalnych (digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego).

Działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego są również ważnym czynnikiem rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast, wpływają na budowanie silnej pozycji ośrodków miejskich.

5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 26.03.2013 r.)

Głównym celem *Strategii rozwoju kapitału społecznego* jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnieść można do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

W *Strategii* podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017 przyjęty został Uchwałą Rady Ministrów Nr 125/2014 z dnia 24.06.2014 r.

W *Krajowym programie* dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach:

- organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Celowi głównemu przyporządkowano cele szczegółowe i kierunki działania.

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych,
- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego*,
- wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych,
- wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
- opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
- wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków, a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,
- podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków,
- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji. Cel ten realizowany będzie poprzez:

- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa*, Faro 2005,
- budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
- promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,
- zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego

Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku przyjęta została przez Sejmik Województwa Podlaskiego Uchwałą Nr XXXVI/438/06 z dnia 30 stycznia 2006 r.

Strategia określa misję rozwoju województwa, wyznacza cele i przyporządkowuje im priorytety. Realizacja Strategii pozwoli na zwiększenie spójności społeczno-ekonomicznej

i konkurencyjności regionu poprzez stworzenie warunków do pełniejszego wykorzystania jego potencjału.

Sformułowano misję województwa, która w rozwoju uwzględnia wykorzystanie walorów środowiska naturalnego, wielokulturowej tradycji i położenia przygranicznego. Określono cele strategiczne, którym podporządkowano określone priorytety i sposoby działania. Cel 5. „Rozwój turystyki z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego” ma być realizowany m. in. Poprzez:

- ewidencjonowanie i badanie zabytków, zwiększenie dbałości o muzea oraz współdziałanie z administracją rządową, samorządową, właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych w zakresie ich restauracji, konserwacji i zagospodarowania,
- wsparcie terenów tzw. „ściany wschodniej” z jej unikalnym w skali kraju budownictwem drewnianym i krajobrazem kulturowym poprzez ochronę zabytkowych zabudowań i aktywizację turystyki.

W ramach Priorytetu II. „Infrastruktura społeczna”, działanie 2. „Rozwój kultury i ochrona dziedzictwa kulturowego” założono:

- podwyższenie standardów bazy materialnej instytucji kultury oraz jej modernizacja i rozbudowa stosowna do potrzeb, tworzenie ośrodków i centrów kultury, multikin oraz instytucji służących rozwojowi kultur mniejszości narodowych,
- tworzenie innych nowych instytucji kultury, szczególnie w siedzibach powiatów, z wykorzystaniem w pierwszej kolejności obiektów zabytkowych przydatnych do tej funkcji,
- wspieranie imprez kulturalnych o zasięgu krajowym i regionalnym oraz dbałość o powstanie nowych (w miarę potrzeb o zasięgu rozszerzonym poza granice kraju),
- inspirowanie i wspieranie rozwoju kultury ludowej i amatorskiej, w tym folkloru i rękodzieła ludowego, twórczości profesjonalnej oraz amatorskiego ruchu artystycznego z uwzględnieniem specyficznego w województwie podlaskim zróżnicowania etnicznego, narodowościowego i religijnego, a także ich promocji w kraju i za granicą,
- prowadzenie wielostronnej edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży ze szczególnym uwzględnieniem edukacji regionalnej,
- ochrona i utrzymanie dobrego stanu technicznego i historycznych form obiektów zabytkowych, a w szczególności wykorzystanie obiektów zabytkowych do nowych funkcji, zwłaszcza na potrzeby turystyki i działalności kulturalnej,
- zachowanie tożsamości krajobrazu kulturowego i utrzymanie ciągłości rozwoju przestrzennego historycznych zespołów osadniczych,

- identyfikacja i promocja produktów tradycyjnych województwa podlaskiego, z wykorzystaniem Listy Produktów Tradycyjnych,
- wspieranie społeczności lokalnych w zachowaniu tradycyjnej, wiejskiej zabudowy, zwłaszcza na terenach o dużym potencjale turystycznym,
- dbałość o tradycje narodowe i kulturowe.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podlaskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podlaskiego przyjęty został przez Sejmik Województwa Podlaskiego Uchwałą Nr IX/80/03 z dnia 27 czerwca 2003 r.

W rozdz. III „Uwarunkowania wewnętrzne zagospodarowania przestrzennego województwa podlaskiego, pkt 2. „Środowisko kulturowe” przedstawiono uwarunkowania historyczne rozwoju osadnictwa i środowiska kulturowego. Wymieniono najcenniejsze obszary i obiekty zabytkowe: zespoły urbanistyczne i ruralistyczne, obiekty sakralne, obiekty użyteczności publicznej, zespoły dworsko- i pałacowo-parkowe, zabytki techniki, obiekty militarne, cmentarze, miejsca kultu religijnego, stanowiska archeologiczne. Wskazano, iż wykorzystanie potencjału kulturowego dla rozwoju turystycznej funkcji województwa powinno być sprzężone z wykorzystaniem jego potencjału przyrodniczego. Dotyczyć to powinno w szczególności tych sytuacji, w których obiekty znaczące dla dziedzictwa kulturowego położone są w obszarach lub sąsiedztwie obszarów o bardzo wysokich walorach środowiska przyrodniczego, mających dobrą dostępność komunikacyjną i zachowany folklor lokalny.

W rozdz. V „Zasady zagospodarowania przestrzennego województwa”, pkt 3. przedstawiono zasady ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego:

a) zasady ogólne wynikające zwłaszcza z procesu integracji europejskiej:

- szczególna ochrona tożsamości kulturowej regionu przed zagrożeniem jej wytracenia w konfrontacji z europejskim uniwersalnym modelem życia w sferze kultury materialnej i jej unikalnej specyfiki etnicznej i religijnej,
- uwzględnianie potrzeb współczesnego społeczeństwa w procesie ochrony i kształtowania zasobów dziedzictwa kulturowego,
- harmonijne współlistnienie zasobów dziedzictwa kulturowego z zasobami środowiska przyrodniczego, jako filarów rozwoju turystyki krajowej i międzynarodowej,
- tworzenie warunków kompleksowej ochrony obszarów o walorach zabytkowych i kulturowych, takich jak: strefy ochrony konserwatorskiej, parki kulturowe, rezerваты kulturowe i obszary krajobrazu historyczno-kulturowo –przyrodniczego,
- priorytet ochrony walorów dziedzictwa kulturowego o randze międzynarodowej i krajowej,

- wykorzystanie unikalnych zasobów dziedzictwa kulturowego do krajowej i międzynarodowej promocji województwa,
- b) ochrona i tworzenie nowych wartości kulturowych w reprezentatywnych obszarach tożsamości kulturowej województwa podlaskiego określone w części dot. wartości kulturowych przez służby Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Białymstoku, dotyczące:
- kształtowania krajobrazu historyczno – kulturowo – przyrodniczego, zespołów jednostek osadniczych i ich otoczenia,
 - kształtowania form architektonicznych i gabarytów zabudowy harmonizujących z istniejącymi walorami kulturowymi zabudowy,
 - stosowania materiałów, wystroju i kolorystyki obiektów budowlanych oraz zagospodarowania ich otoczenia nawiązujących do tradycji lokalnych,
- c) ochrona i rewaloryzacja obszarów zabytkowych zgodnie z wnioskami i uzgodnieniami z Podlaskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Białymstoku, w tym:
- zachowanie historycznych założeń urbanistycznych (objętych strefami ochrony konserwatorskiej), a w szczególności: rozplanowania przestrzeni publicznych (np. ulic, placów, skwerów, itp.), osi kompozycyjnych i widokowych, rozmieszczenia dominant, gabarytów i sposobów zabudowy oraz form architektonicznych,
 - zapewnienie stosownej ekspozycji całych zespołów zabudowy i najwartościowszych jej elementów,
 - twórcze kontynuowanie tradycji konstrukcyjnych, materiałowych, wystroju i kolorystyki obiektów oraz zagospodarowania ich otoczenia,
 - lokalizowanie funkcji użytkowych nie kolizyjnych z historycznymi funkcjami obszarów, zapewniających podstawy ekonomiczne utrzymania dobrego stanu technicznego zabudowy i zagospodarowania oraz atrakcyjność turystyczną,
 - eliminowanie funkcji użytkowych i obiektów kolizyjnych pod względem sanitarnym i estetycznym z walorami kulturowymi obszarów zabytkowych,
 - harmonijne wkomponowywanie nowej zabudowy w historyczną panoramę jednostek osadniczych ze strefami ochrony konserwatorskiej,
 - poprawianie dostępności komunikacyjnej i systemów parkowania pojazdów oraz eliminacja uciążliwości ruchu drogowego, zwłaszcza tranzytowego towarowego,
 - poprawianie warunków ochrony przeciwpożarowej,
 - poprawianie standardu cywilizacyjnego zabudowy w zakresie wyposażenia w systemy kanalizacyjne i proekologiczne systemy energetyczne,
- d) ochrona i utrzymanie dobrego stanu technicznego obiektów zabytkowych z priorytetem obiektów o randze krajowej i regionalnej poprzez zapewnienie:

- funkcji użytkowych stosownych do lokalizacji i form architektonicznych obiektów gwarantujących ich utrzymanie w dobrym stanie technicznym i racjonalne wykorzystanie dla potrzeb społecznych,
 - obowiązku uzgodnienia z Podlaskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu oraz projektów budowlanych dotyczących rewaloryzacji i modernizacji obiektów zabytkowych i ich otoczenia,
- e) ochrona przed dewastacją i określenie warunków udostępnienia obiektów archeologicznych oraz sposobów postępowania w przypadkach natrafienia na obiekty nieznanego pochodzenia w trakcie prowadzenia robót ziemnych,
- f) tworzenie wartości kulturowych w nowych i rewaloryzowanych zespołach zabudowy, w szczególności na bazie:
- przestrzeni publicznych o zindywidualizowanych formach urbanistycznych, takich jak: ulice, place, pasaże, ciągi piesze, skwery, zieleń parkowa i tereny sportowo-rekreacyjne,
 - interesujących programowo i architektonicznie aranżacji otoczenia przestrzeni publicznych i ich zagospodarowania,
 - wykorzystania w kompozycjach urbanistycznych szczególnych cech środowiska przyrodniczego – stosownie do jego predyspozycji, dla potrzeb terenów sportowo – rekreacyjnych i turystycznych, a konfiguracji terenów dla kształtowania sposobu zabudowy,
 - rozmieszczenia akcentów i dominant przestrzennych, twórczo kontynuujących istniejące założenia urbanistyczne,
 - stosowania zindywidualizowanych form architektonicznych poszczególnych obiektów lub ich grup, z zachowaniem harmonijnych gabarytów całościowych zespołów zabudowy i z dbałością o sylwetę przestrzenną całości jednostek osadniczych,
 - harmonizowania gabarytów zabudowy plombowej z gabarytami otaczającej zabudowy (z wyjątkiem dominant przestrzennych i akcentów urbanistycznych wynikających z całościowych koncepcji urbanistycznych).

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

CZARNA BIAŁOSTOCKA

CZEŚĆ TOROWISKA KOLEJKI WĄSKOTOROWEJ, 1914-1918 r.

Rejestr zabytków nr 750 z dnia 13.10.1992 r.

CZARNA WIEŚ KOŚCIELNA

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. MB ANIELSKIEJ, mur. 1913-1921 r.

Rejestr zabytków nr A-356 z dnia 4.07.2011 r.

6.2. Zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków

BRZOZÓWKA KORONNA

DOM NR 3, drewn., ok. 1930 r.

DOM NR 5, drewn., ok. 1890 r.

ZAGRODA NR 6:

a. dom, drewn., ok. 1900 r.,

b. stodoła, drewn., 1952 r.,

c. spichlerz, drewn., ok. 1920 r.

ZAGRODA NR 7:

a. obora I, drewn., ok. 1940 r.,

b. obora II, drewn., ok. 1940 r.,

c. obora III, drewn., ok. 1940 r.,

d. stodoła I, drewn., ok. 1940 r.,

e. stodoła II, drewn., ok. 1940 r.,

BRZOZÓWKA ZIEMIAŃSKA

OBORA W ZAGRODZIE NR 4, drewn., pocz. XX w.

CZARNA BIAŁOSTOCKA

CZĘŚĆ TOROWISKA KOLEJKI WĄSKOTOROWEJ, 1914-1918 r.

Rejestr zabytków nr 750 z dnia 13.10.1992 r.

KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY, ul. Kościelna 3, mur., 1885 r.

BUDYNEK UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ, ob. GOK, ul. Kościelna 8, mur., l. 30 XX w.

ŁAŹNIA MIEJSKA, ob. dom, ul. Podleśna 1, mur., ok. 1930 r.

SCHRON PRZECIWLOTNICZY, ul. Mieszka I k/nr 4, 1939-1945 r.

CZARNA WIEŚ KOŚCIELNA

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. MB ANIELSKIEJ, ul. ks. Edwarda Szapela:

a. kościół, mur., 1913-1921 r.,

Rejestr zabytków nr A-356 z dnia 04.07.2011 r.

b. plebania nr 9, drewn., l. 20 XX w.

c. cmentarz przykościelny, 1912 r.

CMENTARZ KATOLICKI (parafialny), 1912 r.

BUDYNEK MIESZKALNO-GOSPODARCZY, ob. gospodarczy, ul. Piękna 28 (dawny nr 70), drewn., ok. 1920 r.

ZAGRODA, ul. Piękna 29 (dawny nr 76):

- a. dom, mur., 1935 r.,
- b. obora, drewn.-glin., l. 40 XX w.

GARNCARNIA w zagrodzie, ul. Piękna 32 (dawny nr 74), drewn.-glin., l. 30 XX w.

ŁAPCZYN

DOM NR 4, drewn., ok. 1910 r.,

ZAGRODA NR 6:

- a. stodoła, drewn., l. 20 XX w.,
- b. budynek gospodarczy (szopa), drewn., l. 20 XX w.

NIEMCZYN

ZAGRODA NR 8:

- a. dom, drewn., 1914 r.
- b. stodoła, drewn., ok. 1920 r.

DOM NR 10, drewn., 1923 r.

ZAGRODA NR 32:

- a. budynek mieszkalno-gospodarczy, drewn., ok. 1930 r.,
- b. stodoła, drewn., ok. 1930 r.

DOM NR 39, drewn., ok. 1920 r.

DOM NR 40, drewn., po 1918 r.,

PRZEVALANKA

ZESPÓŁ ZABUDOWAŃ LEŚNICTWA NR 2:

- a. leśniczówka, drewn., l. 20 XX w.,
- b. stodoła i suszarnia, drewn., l. 20 XX w.,
- c. kumik, garaż, drewn., l. 20 XX w.

ZESPÓŁ ZABUDOWAŃ LEŚNICTWA NR 3:

- a. leśniczówka, drewn., l. 20 XX w.
- b. stodoła, drewn., l. 20 XX w.

6.3. Zabytki ruchome

Do rejestru zabytków ruchomych pod Nr 360 na podstawie decyzji z dnia 30 października 1990 r. wpisane zostały trzy parowozy wąskotorowe (szerokość toru 600 mm) o symbolach: Tx 207, Tx 1112, Tx 1114. Parowóz Tx 1112 znajduje się w Hajnówce.

Parowóz Tx 207 wyprodukowany w 1918 r. przez Hensel & Sohn, Kassel, obecnie w bardzo złym stanie technicznym znajduje się na terenie dawnej lokomotywowni w Czarnej Białostockiej. Parowóz Tx 1114 wyprodukowany w 1918 r. przez Orenstein & Koppel AG, Berlin-Drewitz, utrzymany w dobrym stanie, eksponowany przed siedzibą Nadleśnictwa w Czarnej Białostockiej.

6.4. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23.07.2003 r., Dz. U. z 24.10.2014 r., poz. 1446).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności człowieka wraz z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać dla dobra ogółu i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne, dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne, dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej kultury, którzy z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.4.1. Wykaz stanowisk archeologicznych

Obszar gminy Czarna Białostocka został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe. Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane

są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych.

Na terenie gminy Czama Białostocka do rejestru zabytków wpisane jest jedno stanowisko archeologiczne. Jest to grodzisko wczesnośredniowieczne tzw. „Zamek” w miejscowości Zamczysk; rej. zabytków Nr C-54 z dnia 22.05.1964 r.

Wykaz stanowisk archeologicznych

Miejscowość	Obszar	Nr stan. w miejsc.	Nr stan. na obszarze	Funkcja	Chronologia
Brzozówka Koronna	33-86	1	46	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa 3. punkt osadnictwa 4. ?	1. epoka kamienia 2. późne średniowiecze 3. okres nowożytny 4. chronologia nieokreślona
Brzozówka Koronna	33-86	2	47	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa 3. punkt osadnictwa	1. epoka kamienia 2. pradzieje 3. okres nowożytny
Brzozówka Koronna	33-86	3	49	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa 3. ślad osadnictwa	1. pradzieje 2. wczesne średniowiecze 3. późne średniowiecze/ okres nowożytny
Brzozówka Koronna	33-86	4	50	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia 2. okres nowożytny
Brzozówka Koronna	33-86	5	51	1. ślad osadnictwa	1. mezolit
Brzozówka Koronna	33-86	6	52	1. ślad osadnictwa 2. punkt osadnictwa	1. epoka kamienia 2. okres nowożytny
Brzozówka Koronna	33-86	7	53	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa 3. ślad osadnictwa 4. punkt osadnictwa	1. epoka kamienia 2. pradzieje 3. późne średniowiecze 4. okres nowożytny
Brzozówka Koronna	33-86	8	56	1. ślad osadnictwa	1. wczesne średniowiecze
Brzozówka Ziemiańska	33-86	2	55	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa 3. osada	1. mezolit/neolit 2. pradzieje 3. okres nowożytny
Brzozówka Ziemiańska	33-86	14	80	1. ślad osadnictwa 2. punkt osadnictwa	1. epoka brązu 2. późne średniowiecze/okres nowożytny
Brzozówka Ziemiańska	33-86	12	78	1. ślad osadnictwa 2. osada	1. późne średniowiecze 2. okres nowożytny
Brzozówka Ziemiańska	33-86	10	76	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa 3. osada	1. mezolit/neolit 2. późne średniowiecze 3. okres nowożytny
Brzozówka Ziemiańska	33-86	9	75	1. ślad osadnictwa 2. osada	1. epoka kamienia 2. okres nowożytny

Brzozówka Ziemiańska	33-86	8	74	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa	1. mezolit 2. średniowiecze / późne średniowiecze
Brzozówka Ziemiańska	33-86	7	73	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa	1. mezolit/neolit 2. pradzieje
Brzozówka Ziemiańska	33-86	6	72	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa 3. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia 2. pradzieje 3. późne średniowiecze/okres nowożytny
Brzozówka Ziemiańska	33-86	5	71	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa	1. późne średniowiecze 2. okres nowożytny
Brzozówka Ziemiańska	33-86	15	81	1. ślad osadnictwa 2. punkt osadniczy	1. późne średniowiecze/okres nowożytny 2. okres nowożytny
Brzozówka Ziemiańska	33-86	3	57	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa	1. wczesne średniowiecze 2. średniowiecze
Brzozówka Ziemiańska	33-86	13	79	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa	1. mezolit 2. późne średniowiecze
Brzozówka Ziemiańska	33-86	1	54	1. ślad osadnictwa 2. punkt osadnictwa	1. epoka kamienia 2. okres nowożytny
Brzozówka Ziemiańska	33-86	4	70	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa 3. ?	1. mezolit/neolit 2. okres nowożytny 3. chronologia nieokreślona
Brzozówka Ziemiańska	33-86	11	77	1. ślad osadnictwa 2. osada?	1. późne średniowiecze/okres nowożytny 2. okres nowożytny
Czama Białostocka	34-87	2	24	1. ślad osadnictwa	1. mezolit/epoka żelaza
Czama Białostocka	33-88	1	6	1. ślad osadnictwa	1. mezolit/epoka żelaza
Czama Wieś Kościelna	34-87	1	3	1. ślad osadnictwa	1. mezolit/epoka żelaza
Czama Wieś Kościelna	34-87	5	9	1. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia
Czama Wieś Kościelna	34-87	1	11	1. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia
Czama Wieś Kościelna	34-87	4	8	1. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia
Czama Wieś Kościelna	34-87	3	7	1. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia
Czama Wieś Kościelna	34-87	2	6	1. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia
Dworzysk Kolonia	34-87	1	10	1. ślad osadnictwa	1. mezolit/epoka żelaza
Jezierysk	32-87	1	12	1. ślad osadnictwa 2. punkt osadnictwa	1. średniowiecze 2. okres nowożytny
Jezierysk	32-87	5	18	1. ślad osadnictwa 2. osada	1. epoka kamienia 2. okres nowożytny
Jezierysk	32-87	4	17	1. ślad osadnictwa	1. średniowiecze

				2. osada	2. okres nowożytny
Jezierzysk	32-87	3	16	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa	1. średniowiecze 2. okres nowożytny
Jezierzysk	32-87	2	13	1. punkt osadniczy 2. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia 2. okres nowożytny
Karczmisko	34-87	3	2	1. osada	1. późne średniowiecze/ okres nowożytny
Karczmisko	34-87	1	1	1. znalezisko luźne	1. neolit
Klimki	34-87	2	13	1. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia
Klimki	34-87	3	14	1. obozowisko	1. neolit
Klimki	34-87	1	12	1. obozowisko	1. mezolit/epoka żelaza
Klimki	34-87	4	15	1. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia
Lacka Buda	33-86	4	89	1. osada?	1. okres nowożytny (XVII-XIX w.)
Lacka Buda	33-86	3	88	1. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia
Lacka Buda	33-86	2	87	1. ślad osadnictwa 2. punkt osadnictwa	1. neolit 2. okres nowożytny
Lacka Buda	33-86	1	86	1. osada?	1. okres nowożytny (XVI-XVII w.)
Lacka Buda	33-86	5	90	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa 3. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia 2. pradzieje 3. późne średniowiecze/okres nowożytny
Lacka Buda	33-86	10	97	1. ślad osadnictwa 2. punkt osadnictwa	1. epoka kamienia 2. okres nowożytny
Lacka Buda	33-86	9	96	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia 2. okres nowożytny
Lacka Buda	33-86	6	91	1. ślad osadnictwa 2. punkt osadnictwa	1. pradzieje 2. okres nowożytny
Lacka Buda	33-86	7	92	1. ślad osadnictwa	1. pradzieje
Lacka Buda	33-86	8	93	1. ślad osadnictwa 2. punkt osadnictwa	1. wczesne średniowiecze 2. okres nowożytny
Łapczyn	33-86	1	58	1. ślad osadnictwa 2. osada	1. średniowiecze /późne średniowiecze 2. okres nowożytny
Łapczyn	33-86	4	61	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa 3. punkt osadnictwa	1. epoka kamienia 2. wczesne średniowiecze 3. okres nowożytny
Łapczyn	33-86	3	60	1. ślad osadnictwa	1. mezolit
Łapczyn	33-86	2	59	1. punkt osadnictwa	1. halsztat
Łapczyn	33-86	7	67	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa 3. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia 2. pradzieje 3. okres nowożytny
Łapczyn	33-86	6	64	1. ślad osadnictwa 2. osada	1. późne średniowiecze 2. okres nowożytny
Łapczyn	33-86	5	63	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa	1. mezolit 2. wczesne średniowiecze

Łapczyn	33-86	8	69	1. ślad osadnictwa 2. punkt osadnictwa	1. średniowiecze 2. okres nowożytny
Niemczyn	32-87	3	22	1. obozowisko 2. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia 2. wczesna epoka żelaza
Niemczyn	32-87	5	24	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa 3. osada	1. epoka kamienia 2. wczesne średniowiecze 3. okres nowożytny
Niemczyn	32-87	6	28	1. obozowisko 2. punkt osadniczy	1. epoka kamienia 2. okres nowożytny
Niemczyn	32-87	7	29	1. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia
Niemczyn	32-87	8	30	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa	1. mezolit 2. okres nowożytny
Niemczyn	32-87	9	31	1. obozowisko 2. ślad osadnictwa 3. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia 2. neolit 3. okres nowożytny
Niemczyn	32-87	1	34	1. znalezisko luźne	1. neolit
Niemczyn	32-87	10	32	1. obozowisko	1. epoka kamienia
Niemczyn	32-87	4	23	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa 3. punkt osadnictwa	1. epoka kamienia 2. średniowiecze 3. okres nowożytny
Niemczyn	32-87	2	20	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa	1. wczesne średniowiecze 2. okres nowożytny
Ogóły	34-87	1	4	1. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia
Ogóły	34-87	2	5	1. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia
Oleszkowo	33-86	2	95	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa 3. ślad osadnictwa	1. pradzieje 2. późne średniowiecze/okres nowożytny 3. okres nowożytny
Oleszkowo	33-86	1	94	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa	1. późne średniowiecze 2. okres nowożytny
Podniemczyn	32-87	3	27	1. punkt osadniczy	1. epoka kamienia
Podniemczyn	32-87	2	26	1. obozowisko 2. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia 2. wczesne średniowiecze
Podniemczyn	32-87	1	25	1. ślad osadnictwa 2. obozowisko 3. ślad osadnictwa	1. mezolit 2. epoka kamienia 3. wczesne średniowiecze
Ratowiec Kolonia	34-87	1	22	1. osada	1. późne średniowiecze/okres nowożytny
Ruda Rzeczką	34-87	2	21	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia 2. okres nowożytny
Ruda Rzeczką	34-87	1	20	1. ślad osadnictwa	1. mezolit/epoka żelaza
Wólka Ratowiecka	34-87	2	17	1. obozowisko	1. epoka kamienia
Wólka Ratowiecka	34-87	5	23	1. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia
Wólka Ratowiecka	34-87	3	18	1. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia

Wólka Rakowiecka	34-87	1	16	1. ślad osadnictwa	1. mezolit/epoka żelaza
Wólka Ratowiecka	34-87	4	19	1. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia
Zamczysk	33-86	3	66	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia 2. późne średniowiecze
Zamczysk	32-87	5	21	1. obozowisko 2. punkt osadnictwa 3. ślad osadnictwa	1. neolit 2. wczesne średniowiecze 3. okres nowożytny
Zamczysk	32-87	4	19	1. ślad osadnictwa 2. punkt osadnictwa 3. osada 4. ślad osadnictwa 5. osada	1. epoka kamienia 2. pradzieje 3. wczesne średniowiecze 4. średniowiecze 5. okres nowożytny
Zamczysk	32-86	1	1	1. grodzisko	1. wczesne średniowiecze
Zamczysk	33-86	2	65	1. ślad osadnictwa	1. późne średniowiecze/okres nowożytny
Zamczysk	32-87	6	33	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa 3. ślad osadnictwa	1. neolit 2. średniowiecze 3. okres nowożytny
Zamczysk	32-86	1a	1	1. osada przygraniczna	1. wczesne średniowiecze
Zdroje	32-86	1	29	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa 3. ślad osadnictwa	1. epoka kamienia 2. wczesne średniowiecze 3. późne średniowiecze/okres nowożytny
Zdroje	32-86	2	30	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa 3. osada	1. pradzieje 2. późne średniowiecze/okres nowożytny 3. okres nowożytny
Zdroje	32-86	3	31	1. punkt osadnictwa 2. osada	1. średniowiecze /późne średniowiecze 2. okres nowożytny
Zdroje	32-86	4	32	1. ślad osadnictwa 2. osada	1. późne średniowiecze 2. okres nowożytny
Zdroje	32-86	5	33	1. ślad osadnictwa 2. osada	1. pradzieje 2. okres nowożytny
Zdroje	32-86	6	64	1. punkt osadnictwa	1. okres nowożytny
Zdroje	32-86	8	28	1. ślad osadnictwa 2. punkt osadnictwa	1. średniowiecze /późne średniowiecze 2. okres nowożytny
Zdroje	32-86	7	27	1. ślad osadnictwa 2. punkt osadnictwa	1. późne średniowiecze/okres nowożytny 2. okres nowożytny

Zródło: wykaz stanowisk archeologicznych, Archiwum Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Białymstoku.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie

zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

7.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Czarna Białostocka zostało uchwalone przez Radę Miejską w Czarnej Białostockiej Uchwałą Nr XXIII/140/2000 z dnia 30 maja 2000 r. Zmiany *Studium* uchwalono: Uchwałą Nr XLIX/383/06 z dnia 24 października 2006 r. i Uchwałą Nr IV/14/15 z dnia 19 stycznia 2015 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W części I. „Uwarunkowania rozwoju zagospodarowania przestrzennego gminy”, pkt 2. „Uwarunkowania kulturowe” przedstawiono rys historyczny gminy, wymieniono obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz zewidencjonowane zabytki nieruchomości i stanowiska archeologiczne.

W części II. „Kierunki rozwoju zagospodarowania przestrzennego gminy” przedstawiono zasady ochrony konserwatorskiej.

I. Obiekty wpisane do rejestru zabytków:

1. Wczesnośredniowieczne grodzisko, położone na gruntach wsi Zamczysk (obiekt archeologiczny). Jest to grodzisko pierścieniowate, położone na nizinie. Pełniło niegdyś funkcje obronne.

Kierunki ochrony:

- uregulowanie spraw własności i dostępności publicznej (obecnie jego grunt stanowi własność prywatną),
- zakaz prowadzenia prac ziemnych i lokalizacji jakichkolwiek inwestycji.

2. Torowisko leśnej kolejki wąskotorowej Czarna Białostocka - Waliły na odcinku Czarna Białostocka - Kopna Góra (od 0,00 km - 20 km) - obiekt z okresu I wojny światowej.

Kierunki ochrony:

- odbudowanie i przywrócenie funkcji użytkowej,

- wykorzystanie turystyczne.

Obecnie torowisko jest częściowo zdewastowane. Należy je koniecznie odrestaurować. Zadanie to należy zrealizować wspólnie z Gminą Supraśl, Podlaskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i Lasami Państwowymi jako właścicielem obiektu. Kolejka wąskotorowa mogłaby stać się nie tylko największą atrakcją turystyczną gminy, ale i regionu. II. Obiekty ujęte w ewidencji zabytków, głównie drewniana architektura typowa dla Podlasia. W celu lepszego rozpoznania wszystkich zabytków wskazano na potrzebę opracowania studium wartości kulturowych gminy. Poniżej wymieniono zasady ich ochrony:

- ścisła współpraca z Podlaskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- kontrola stanu technicznego obiektów i pomoc właścicielom w ich należytych utrzymaniu,
- dbałość o właściwe wykorzystanie tych obiektów,
- dążenie do przejęcia tych obiektów przez jednostki prawne lub osoby fizyczne gwarantujące ich należyte utrzymanie,
- w planach zagospodarowania przestrzennego ustalenie odpowiednich funkcji oraz warunków modernizacji,
- kształtowanie nowej zabudowy w nawiązaniu do architektury regionalnej wykorzystując rodzime tradycje materiałowe i konstrukcyjne.

7.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Gmina Czarna Białostocka nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu całej gminy. Obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów, z których następujące zawierają zapisy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego:

1. Uchwała Nr XLIX/302/02 Rady Miejskiej w Czarnej Białostockiej z dnia 27 sierpnia 2002 r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Czarna Białostocka (rejon ulicy Torowej): § 19 1. *Teren oznaczony na załączniku nr 2 symbolem 9 Kw to teren przebiegu kolejki wąskotorowej. 2. Dla terenu, o którym mowa w ust.1 wprowadza się następujące warunki zabudowy i zagospodarowania:*

- 1) kolejka wąskotorowa wpisana do rejestru zabytków podlega bezwzględnej ochronie; wszelkie prace budowlane należy prowadzić pod nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,*
- 2) po obu stronach torowiska należy wprowadzić zieleń niską i wysoką,*
- 3) wzdłuż torowiska należy przewidzieć ścieżkę rowerową.*

2. Uchwała Nr VII/56/07 Rady Miejskiej w Czarnej Białostockiej z dnia 29 maja 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obszaru wsi Wólka Ratowiecka położonej w gminie Czarna Białostocka:

Rozdz. 5. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. § 20.1. Obejmuje się ochroną konserwatorską drewniany młyn wodny z końca lat 40 XX w. usytuowany nad rzeką Jurczychą przy drodze Nr 98 – na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zm.). 2. W stosunku do obiektu wymienionego w ust. 1 ustala się:

- 1) zakaz rozbiórki,
 - 2) wszelkie prace remontowo-budowlane należy prowadzić po uzyskaniu uzgodnienia Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
3. W zakresie ochrony krajobrazu kulturowego stosować należy:
- 1) tradycyjne formy architektoniczne i gabaryty przestrzenne budynków nawiązujące do istniejącej zabudowy w okolicznych wsiach,
 - 2) tradycyjne materiały budowlane takie jak: drewno, kamień, cegła ceramiczna, szalówka drewniana, dachówka ceramiczna, gont lub pokrycia dachówkopodobne,
 - 3) detale architektoniczne nawiązujące do stosowanych w tej części regionu w budynkach drewnianych takich jak: ganki, werandy, okiennice, okapy, itp.,
 - 4) stonowaną kolorystykę.

3. Uchwała Nr XI/72/07 Rady Miejskiej w Czarnej Białostockiej z dnia 28 sierpnia 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu ulic Cichej i Łąkowej w Czarnej Białostockiej:

Rozdz. 6. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. § 32.1. Obejmuje się ochroną konserwatorską zabytki nie wpisane do rejestru, ujęte w gminnej ewidencji, podlegające ochronie na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. 2. Zabytki nieruchome, oznaczone graficznie na rysunku planu:

- a) przy ul. Łąkowej: dom nr 6 wraz z budynkami gospodarczymi, dom nr 12,
- b) przy ulicy E. Orzeszkowej: domy nr 10, 12, 14, 18, domy nr 8, 16, 22 wraz z budynkami gospodarczymi.

3. Ustala się następujące formy ochrony zabytków nie wpisanych do rejestru:

- 1) przebudowy, rozbudowy, remonty zabytków należy dokonywać na zasadach określonych w § 6 uchwały,
- 2) prace remontowo-konserwatorskie powinny być prowadzone z użyciem tradycyjnych materiałów budowlanych,
- 3) o planowanej rozbiórce zabytku nie wpisanego do rejestru należy powiadomić Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4. W sąsiedztwie obiektu zabytkowego obowiązuje zakaz lokalizacji obiektów zakłócających tradycyjne formy budownictwa, zarówno w zakresie formy, użytych materiałów jak i zastosowanej kolorystyki.

4. Uchwała Nr XI/83/07 Rady Miejskiej w Czarnej Białostockiej z dnia 9 października 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla Bukszel w Czarnej Białostockiej:

Rozdz. 4. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. § 24. 1. Na terenie planu znajduje się fragment torowiska kolejki leśnej wąskotorowej z okresu I wojny światowej. Torowisko to stanowi zabytek wpisany do rejestru zabytków. 2. Dla zabytku, o którym mowa w ust. 1 ustala się następujące warunki ochrony:

- 1) utrzymuje się wolny od zabudowy obszar torowiska,*
- 2) umożliwia się utrzymanie torowiska przewidując bezkolizyjne skrzyżowanie torowiska z drogą krajową S19,*
- 3) w sąsiedztwie terenu 13KX przewiduje się przystanek kolejki wąskotorowej,*
- 4) zabudowę przy placu i przystanku przeznacza się pod funkcje usługowe, głównie z zakresu turystyki, co przyczyni się do szybszej rewaloryzacji kolejki wąskotorowej jako atrakcji turystycznej.*

3. Wszelkie prace przy zabytku (prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane) wymagają uzyskania pozwolenia Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

§ 25. 1. Na terenie planu znajduje się budynek zabytkowy nie wpisany do rejestru zabytków, którym jest dom przy ul. Białostockiej 32, drewniany, z pocz. XX w.

2. Przebudowa, rozbudowa i remont budynku wymagają zachowania historycznej formy obiektu i użycia tradycyjnych materiałów.

3. Przy projektowaniu obiektów w sąsiedztwie budynku należy uwzględnić gabaryty, formy architektoniczne, rozwiązania konstrukcyjne i materiałowe charakterystyczne dla zabudowy historycznej oraz dążyć do indywidualizowania przestrzeni w dostosowaniu tej zabudowy i krajobrazu.

5. Uchwała Nr XIV/114/08 Rady Miejskiej w Czarnej Białostockiej z dnia 16 stycznia 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu cmentarza przy ulicy Kościelnej w Czarnej Białostockiej:

Rozdz. 4. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. § 11. 1. Na obszarze objętym planem znajduje się torowisko kolejki wąskotorowej (KKw) wpisane do rejestru zabytków na podstawie decyzji Nr WKZ-5340/14/91 z dnia 13 października 1992 r. pod Nr rejestru 750. Wszelkie prace budowlane w obrębie torowiska wymagają pozwolenia Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

2. Na podstawie ustaleń niniejszego planu obejmuje się ochroną dom mieszkalny z lat 30 ub. stulecia, drewniany, dwukondygnacyjny, w tym poddasze użytkowe, z gankami i zdobieniami, położony przy ulicy Leśnej nr 1.

3. W zakresie ochrony zabytków archeologicznych ustala się obowiązek powiadomienia Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub Burmistrza Czarnej Białostockiej jeżeli podczas wykonywania robót ziemnych nastąpi odkrycie przedmiotów, co do których istnieje przypuszczenie, że mogą być zabytkami.

6. Uchwała Nr XVI/101/12 Rady Miejskiej w Czarnej Białostockiej z dnia 24 kwietnia 2012 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu ulicy Podleśnej w Czarnej Białostockiej:

Rozdz. 6. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. § 28. 1. Na obszarze objętym planem znajduje się końcowy odcinek torowiska kolejki wąskotorowej relacji Kopna Góra – Czarna Białostocka, wpisanego do rejestru zabytków na podstawie decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Białymstoku z dnia 13.10.1992 r. pod Nr rejestru 750. Wszelkie prace budowlane w obrębie torowiska wymagają pozwolenia Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

7. Uchwała Nr XXX/190/13 Rady Miejskiej w Czarnej Białostockiej z dnia 12 listopada 2013 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu ulic: Sienkiewicza, Torowej i Piłsudskiego w Czarnej Białostockiej:

Rozdz. 6. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. § 26. 1. Przez teren objęty planem przechodzi torowisko nieczynnej kolejki wąskotorowej relacji Kopna Góra – Czarna Białostocka, wpisanego do rejestru zabytków na podstawie decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Białymstoku z dnia 13.10.1992 r. pod Nr rejestru 750. Wszelkie prace budowlane w obrębie torowiska wymagają pozwolenia Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Inwestycje na terenie gminy Czarna Białostocka, na obszarach, dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, realizowane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania dziedzictwa kulturowego gminy

Na terenie gminy Czarna Białostocka do rejestru zabytków nieruchomych wpisane są dwa obiekty: kościół par. p.w. MB Anielskiej w Czarnej Wsi Kościelnej oraz część torowiska kolejki wąskotorowej w Czarnej Białostockiej.

Parafia w Czarnej Wsi (wówczas taką nazwę nosiła miejscowość) została erygowana w 1912 r., a rok później władze carskie wydały pozwolenie na wybudowanie kościoła, o które lokalna społeczność zabiegała od 1908 r. Pierwszym proboszczem w Czarnej Wsi został

w grudniu 1911 r. ks. Edward Szapel, który dotychczas prowadził nabożeństwa w tymczasowej kaplicy. On też zajął się sprawami związanymi z budową i z jego inicjatywy założono cegielnię produkującą materiały specjalnie na budowę świątyni, której projekt wykonał inż. Ławronkow, a niewielkie zmiany naniósł H. Luft z Warszawy. Prace budowlane rozpoczęto 1 kwietnia 1913 r. Nadzór techniczny nad całością przedsięwzięcia sprawował inż. Marian Beer. Wkrótce, z uwagi na działania wojenne, prace zostały wstrzymane. Wznowiono je dopiero w maju 1919 r., a już 27 listopada 1921 r. świątynia została poświęcona przez ks. A. Songajłę. W tym też roku miejscowość zaczęto określać mianem Czarnej Wsi Kościelnej.

Kościół parafialny p.w. Matki Boskiej Anielskiej usytuowany we wschodniej części wsi na niewielkim wzniesieniu, na terenie cmentarza kościelnego z zachowanym nagrobkiem ks. Szapela. Świątynia zbudowana w stylu neogotyckim, reprezentuje typ tzw. wiejskich katedr, jakie powstawały na terenie zaboru rosyjskiego, orientowana, murowana z czerwonej cegły licowanej na zaprawie wapienno-piaskowej, na cokole z ciosów kamiennych, wewnątrz tynkowana, malowana, polichromowana. Budowla dwuwieżowa, trójnawowa, która w rzucie przyjmuje plan krzyża łacińskiego. Masywny, podłużny korpus nawowy przykrywa dwuspadowy dach. Fasada symetryczna, trójosiowa, z czterokondygnacyjnymi wieżami wkomponowanymi po bokach. Na jej osi środkowej znajduje się portal główny, zamknięty ostrołukowo i nakryty daszkiem dwuspadowym zwieńczonym krzyżem, rozeta oraz zwieńczenie w postaci flankowanego szczytu. Od zachodu znajduje się niższe i węższe od korpusu prezbiterium, zamknięte trójbocznie, ujęte po bokach dwiema kwadratowymi zakrystiami. Zakrystia północna z niewielkim przedsiönkiem z wejściem od zachodu.

Bryła rozcłnkowana, prostopadłościenna, jednokondygnacyjna, od wschodu poprzedzona dwiema czterokondygnacyjnymi, kwadratowymi do poziomu kalenicy wieżami, wyżej ośmiobocznymi, nakrytymi wyniosłymi ośmiopłociowymi dachami ostrosłupowymi, otoczonymi u podstawy wieńcem trójkątnych szczyków, nad nawami dach dwuspadowy, nad transeptem niższy wnikający w dach nad nawami, nad skrzyżowaniem naw i transeptu sygnaturka nakryta ostrosłupowym dachem ośmiopłociowym, nad prezbiterium dach pięciopłociowy, nad zakrystiami daszki dwuspadowe. Korpus nawowy, prezbiterium oraz zakrystie rozcłnkowane są uskokowymi szkarpami, między którymi umieszczono okna.

We wnętrzu nieco wyższa od bocznych nawa główna krzyżuje się z wydzielonym przestrzennie transeptem. Otwiera się na boki ostrołukowymi arkadami. Krzyżowo-żebrowe sklepienia na gurtach podtrzymywane są przez kwadratowe filary. Sklepienie prezbiterium przybiera formę efektownej dekoracji o gwiaździstym układzie żeber.

W latach 90. XX w. przeprowadzono remont kościoła m.in. wymieniono pierwotną dachówkę ceramiczną na blachę. Stan zachowania dobry.

Torowisko kolejki leśnej wąskotorowej Czarna Białostocka - Waliły na odcinku Czarna Białostocka - Kopna Góra, o prześwicie toru 600 mm, dł. 20 km, z okresu I wojny światowej. Zbudowana w latach 1915-1918 przez Niemców, jako gospodarcza linia do transportu drewna pozyskiwanego w Puszczy Knyszyńskiej.

W Czarnej Wsi Niemcy pobudowali zespół tartaków i zaplecze techniczne kolei wąskotorowej, a także pierwsze odcinki torowisk. Pierwotne odcinki torowisk liczyły 158 km. Rozchodziły się w trzech kierunkach:

- zachodni z rozgałęzieniem do Kruszyna i Katarynki,
- północny - do Romanówki,
- wschodni - do Walił z odgałęzieniem do Supraśla – główna linia.

Po wojnie, w latach 70. XX w. ruch został prawie całkowicie wstrzymany, a tory zaczęto rozbierać. W 1993 r. kolejka została zamknięta z zamiarem całkowitej likwidacji, a dzięki wpisaniu do rejestru zabytków został uratowany ostatni zachowany fragment kolejki między Czarną Białostocką a Kopną Górą. Torowisko ma znaczenie krajobrazowe, historyczne i techniczne. Jest zapleczem wpisanych do rejestru zabytków trzech parowozów wąskotorowych o symbolach: Tx 207, Tx 1112, Tx 1114, czteroosiowych, typu HF, które są unikatami na skalę światową. W 2003 r. Fundacja Na Rzecz Leśnych Kolei Wąskotorowych reaktywowała na krótko działalność kolejki na 8 km trasie Czarna Białostocka – Czeremchowa Tryba. Lokalna Grupa Działania „Puszcza Knyszyńska” czyni starania, by wznowić działalność kolejki i wykorzystać ją turystycznie. Obecnie torowisko jest częściowo zdewastowane.

Podlasie, jako kraina geograficzna kształtowana historycznie zróżnicowanymi czynnikami polityczno-gospodarczymi, wyróżnia się na tle Polski w sposób szczególny. Etnograficznie to swoisty region, w którym zachowały się rozliczne elementy kultury ludowej w każdym aspekcie antropologicznym.

Gmina Czarna Białostocka ma w tej charakterystyce znakomity udział. W krajobrazie wsi przeważa architektura drewniana. Praktycznie każda wieś stanowi mały skansen etnograficzny. Drewniane chaty, stodoły, budynki gospodarcze i inwentarskie, przydrożne krzyże. Budownictwo drewnianych domów, ale i całych zagród, datowane jest przeciętnie na drugą połowę XIX i pierwsze dziesięciolecie XX wieku. Charakterystyczną cechą tej architektury jest często bogate zdobnictwo, zwłaszcza budynków mieszkalnych (dekoracyjne szczyty i naroża, krawędzie dachów zdobione listwami z ornamentami geometryczno-roślinnymi, ganki).

Przestrzeń architektoniczna kształtuje i determinuje w pewien sposób lokalne społeczności wioskowe do podtrzymywania zwyczajów, które gdzie indziej przestały już funkcjonować. Przy czym nie stanowią one specjalnego dysonansu w zderzeniu ze współczesną kulturą. Mimo postępującej jednak dezintegracji kulturowej w zakresie

sposobów działań, budownictwo drewniane trzyma się dobrze. Dotyczy to jednak budynków zamieszkałych, użytkowanych. Obserwuje się tendencje do utrzymania substancji drewnianej poprzez konserwację starych zabudowań, a także budowy nowych obiektów w nawiązaniu do historycznych trendów.

Niestety, często nieuregulowane sprawy własnościowe i niewielka możliwość wykorzystania starych budynków do nowoczesnej produkcji powoduje opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów i ich rozbiórkę.

W obecnym czasie potrzeba dostosowania otoczenia do współczesnych wymogów i zrównoważonego kształtowania przestrzeni jest niezwykle złożonym wyzwaniem, wymagającym od gminy poszukiwania konkretnych rozwiązań w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkujących rozwój społeczny i gospodarczy.

9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Czama Białostocka nie posiada opracowanego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Do istotnych zagrożeń obiektów zabytkowych na terenie gminy należy zaliczyć tzw. zagrożenia techniczne. Pierwotny układ komunikacyjny, na który nałożone są wszelkie współczesne rozwiązania drogowe, kumuluje się niekorzystnie w odniesieniu do wszelkich budowli, szczególnie zaś tych, które są obiektami zabytkowymi. Emisje gazów, zanieczyszczeń atmosferycznych, to następna z przyczyn degradujących elewacje pokryte tynkami tradycyjnymi.

Tradycyjna kultura ludowa, której materialnym wyznacznikiem jest budownictwo wiejskie, podlega dynamicznym zmianom tak w funkcji obiektów, jak i w formie. Lokalne społeczności wioskowe, dla których tradycyjne wzory postępowania były wyznacznikiem

wartości kształtujących tę społeczność, odchodzą w przeszłość. Nowatorskie trendy gospodarowania niszczą lub wręcz eliminują pozostałości dawnej architektury budowlanej. Można by powiedzieć, że stan techniczny tych budynków w znacznym stopniu jest determinowany stanem świadomości o ich historycznej funkcji oraz uświadamianej potrzebie adaptacji we współczesnym społeczeństwie.

Wśród istotnych zagrożeń wymienić trzeba również indywidualne postawy oraz przypisane im wartości, które dla człowieka będącego ich nosicielem są wyznacznikiem działań skutkujących decyzjami nie zawsze pomyślnymi dla substancji zabytkowej. Przejawia się to w dowolnym przerabianiu, poprawianiu budynków z naruszeniem wszelkich zasad, którym poddana jest substancja zabytkowa. Likwidacja oryginalnych elementów dekoracji architektonicznej, zdobionej stolarki okiennej i drzwiowej, wprowadzanie współczesnych materiałów budowlanych typu blacha dachówkowa w miejsce ceramicznych pokryć dachowych, okien z PCV oraz ocieplanie płytami styropianowymi, prowadzi do degradacji pojedynczych obiektów, a także całych obszarów starej zabudowy.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymienia również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczane. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

10.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, Gmina Czarna Białostocka wykonała w 2016 roku gminną ewidencję zabytków nieruchomości. Gminną ewidencję tworzy zbiór kart adresowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz figurujących w wojewódzkiej ewidencji zabytków, zgodnie z wykazem Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomości obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe, uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomości o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, w 2017 r. zostanie wykonana gminna ewidencja stanowisk archeologicznych;

- uzupełnianie ewidencji zabytków archeologicznych poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Białymstoku.

10.2. Inwentaryzacja obiektów małej architektury

Rozpoznanie terenowe i wykonanie inwentaryzacji obiektów małej architektury (kapliczki, krzyże przydrożne). Rozważenie możliwości utworzenia szlaku turystycznego (trasy rowerowe, ścieżki dydaktyczne) w powiązaniu z innymi obiektami zabytkowymi i przyrodniczymi.

10.3. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy oraz założenie strony internetowej związanej z tą problematyką,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „Programu opieki nad zabytkami Gminy Czarna Białostocka” na stronie internetowej Gminy,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,

- udział w cyklicznych imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny.

10.4. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych,
- określenie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie stanowiących własności Gminy,
- rozważenie możliwości wprowadzenia ulg podatkowych dla właścicieli obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków, warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
- renowacja obiektów zabytkowych będących własnością Gminy,

10.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać dla tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych, organizacji festynów itp.

Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które przebiega. Walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy Czama Białostocka, ze szczególnie cennymi terenami objętymi ochroną krajobrazu, bogata flora i fauna, charakterystyczne dla tego terenu obiekty architektoniczne, dziedzictwo niematerialne wielu kultur, żywe tradycje rzemieślnicze, podlaska kuchnia, stanowią o jej znacznej atrakcyjności turystycznej. Przebiegające przez teren gminy szlaki bazują na wspomnianych walorach i stanowią szczególną formę związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych. Szlaki te stanowią jedną z istotniejszych form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Wśród szlaków turystycznych przebiegających przez teren gminy Czama Białostocka, najpopularniejszy jest autokarowy *Szlak Rękodzieła Ludowego Podlasia*, dł. 50 km, pozwalający poznać unikatowe, ginące rzemiosło i warsztaty twórców

ludowych - kowala, gamcarza, łyżkarza, tkacza i rzeźbiarza - znajdujące się w Czarnej Wsi Kościelnej, Zamczysku, Janowie, Sokółce.

Pieszne szlaki turystyczne to:

- ❖ „*Dawnego Pogranicza*”- żółty, dł. 50 km: Knyszyn - Ponikła - Brzozówka - Wojtachy - granica gminy - Brzozówka Ziemiańska - Łapczyn - Zamczysk - Niemczyn - Wilcza Jama - granica gminy - Stara Rozedranka – Sokółka, który biegnie granicą dawnego Królestwa Polskiego i Księstwa Litewskiego przez malowniczo położone osady. Wzdłuż drogi znajduje się dużo kapliczek i przydrożnych krzyży.
- ❖ „*Królowej Bony*”- niebieski, dł. 75,5 km: Tykocin - Góra - Krypno - Knyszyn - Ponikła - Kopisk - granica gminy - Karczmisko - Czarna Wieś Kościelna - zalew Czapielówka - Czarna Białostocka - Buksztel - rezerwat Budzisk - granica gminy - Dworzysk - rezerwat Międzyrzecze - Woronicze - Kopna Góra. Prowadzi przez miejscowości związane z królem Zygmuntem Augustem i królową Boną.
- ❖ „*Im. Witolda Sławińskiego*”- zielony, dł. 23 km: Czarna Białostocka - zalew Czapielówka - Czarna Wieś Kościelna - Klimki - Wólka Ratowiecka - Ratowiec - granica gminy - Czarny Blok - Wólka Przedmieście Katrynka - góry Leńce – Jurowce. Przebiega przez miejscowości dwóch gmin: Wasilków i Czarna Białostocka, obok Muzeum Wsi Białostockiej.
- ❖ „*Puszczański*”- czerwony, dł. 30 km: Czarna Białostocka - rez. Jesionowe Góry - Wilcza Jama - gaj. Jesienicha - granica gminy - Lebiezdin - Kumiałka - Wasilówka - Marchelówka – Janów. Szlak prowadzi głównie drogami leśnymi, m.in. przez rezerwat "Jesionowe Góry". Na trasie pomiędzy Czarną Białostocką i Janowem można odwiedzić miejscowości, w których zachowały się warsztaty twórców ludowych na szlaku Rękodzieła Ludowego.
- ❖ „*Supraski*” - żółty, dł. 16 km: Czarna Białostocka - Buksztel - Czumażówka - granica gminy - Ożynnik - Podsupraśl – Supraśl. Na trasie znajduje się leśna kolejka wąskotorowa z okresu I wojny, prowadzi atrakcyjnymi terenami leśnymi wśród wzgórz morenowych, przechodzi obok rezerwatu „Jalówka”.
- ❖ „*Powstania Styczniowego*”- czerwony, dł. 49 km, przypomina o ostatnim, XIX-wiecznym zrywie niepodległościowym. Szlak urozmaicają liczne kapliczki na tzw. świętych sosnach, a jego dodatkowym atutem są rezerwaty przyrody - Międzyrzecze i Góra Pieszczana. Wyznaczony został przez leśników.

Szlaki rowerowe:

- **Niebieski**, (Białystok – Czarna Białostocka), dł. 52 km. Wiedzie przez Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej, obok rezerwatu „Budzisk”, Wzgórz Świętojańskich i licznych zabytków architektury.

- Czerwony, (Czarna Białostocka – Janów), dł. 40 km, biegnący skrajem Puszczy Knyszyńskiej oraz przez wsie, w których znajdują się warsztaty twórców ludowych (kowal, gamcarz, łyżkarz) oraz liczne przydrożne kapliczki i krzyże.
- W Czarnej Białostockiej wytyczono *ścieżkę dydaktyczną*, która znajduje przy nowoczesnej wyluszczeni nasion drzew iglastych.

Istniejąca sieć szlaków turystycznych nie wyczerpuje możliwości wytyczenia kolejnych szlaków, ścieżek dydaktycznych. Jakość dotychczasowej oferty turystycznej może podnieść kolejny produkt turystyki np. tematyczny szlak obejmujący wszelkie produkty regionalne związane z gastronomią. Z uwagi na charakterystyczne w krajobrazie kulturowym gminy wyróżniki – znikające z naszego pejzażu budownictwo drewniane, którego przykłady znajdziemy tutaj w niemal każdej miejscowości czy mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością, gdzie indziej w kraju w takiej ilości nie występujące i już niemal zanikające, kapliczki, figury, a także krzyże przydrożne, świadczące nie tylko o religijności mieszkańców tego terenu, ale i o bogactwie tutejszej kultury ludowej, wskazane byłoby – mimo, że znajdują się na już przebiegających szlakach - utworzenie specjalnego szlaku lub ścieżki dydaktycznej, jako źródła wiedzy związanej z dawną zabudową wsi czy różnymi formami architektonicznymi niewielkich budowli kultowych, jakimi są wspomniane kapliczki. Warte rozważenia jest utworzenie szlaków questingowych, których tematyka dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową historią, co jest szansą dla małych miejscowości np. Brzozówki Ziemiańskiej z jej religijnymi obrzędami i przydomowymi krzyżami wotywnymi. Takie szlaki pozwoliłyby wzbogacić już istniejącą ofertę poznawczą walorów gminy, gdyż jej perspektywy rozwojowe wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów do celów turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych. Szczególnych szans dla takiego projektu należałoby upatrywać w nowej perspektywie finansowej Unii Europejskiej 2014 – 2020 oraz wsparciu dla Turystyki z programu COSME. Program ma wydzielone środki finansowe, przeznaczone na promocję turystyki kulturowej, wsparcie rozwoju nowych form turystyki, rozwój markowych regionalnych produktów turystycznych, wsparcie dla transportu rowerowego.

Agroturystyka, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa, i której przykłady znajdziemy w Złotej Wsi czy Czarnej Wsi Kościelnej, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków gminy. Brak obiektów budownictwa wiejskiego wpisanych do rejestru zabytków nie stanowi przeszkody w rozwoju tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich, dla których to dom drewniany czy zagroda stanowić może swoiste logo na rynku turystycznym, i który to rozwój może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy

wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

10.6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,
- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. kamieniarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo,
- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną i tzw. „ginącymi zawodami”.

11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądaných zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Czarna Białostocka wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Miejskiej (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Miejskiej,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,

- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Miejskiego w Czarnej Białostockiej zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami,
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt/burmistrz gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność gminy,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,

- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
- liczba utworzonych miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkownika wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz.1446, art. 71-83. Szczegółowe uregulowania w tym zakresie zawiera Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 112, poz. 940).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów.

Witryna internetowa: <http://www.mkidn.gov.pl>

2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje udzielane na remonty i konserwację obiektów sakralnych w zakresie wykonywania podstawowych prac zabezpieczających obiekt (bez wystroju i wyposażenia).

Witryna internetowa: <http://www.mswia.gov.pl>

3. Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Białymstoku

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Podlaski. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 74 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Witryna internetowa: <http://www.wuoz.bialystok.pl>

3. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego

Zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze województwa podlaskiego określone zostały w Uchwale Nr XIV/148/11 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 19 grudnia 2011 r.

Witryna internetowa: <http://www.wrotapodlasia.pl>

4. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Białymstoku

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody.

Witryna internetowa: <http://www.wfosigw.bialystok.pl>

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.